

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΑΘΗΣ

*Ο άγνωστος, ζωγράφος της Κύπρου
(1913 – 1987)*

Μια πραγματική αποκάλυψη

● Του Νικηφόρου Ορφανού

Από το Ίδρυμα Τηλέμαχος Κάνθος και τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας & Πολιτισμού πραγματοποιήθηκε πρόσφατα μια εντυπωσιακή αναδρομική έκθεση έργων του άγνωστου, αλλά σημαντικού, ζωγράφου της Κύπρου Κώστα Στάθη και παράλληλα κυκλοφόρησε μια πολύ περιεκτική έκδοση για την πολυτάραχη ζωή και το πλούσιο έργο του. Ο Κώστας Στάθης έμεινε για δεκαετίες στην αφάνεια και η πρωτοβουλία αυτή στοχεύει στην ανάδειξη και προβολή του σημαντικού έργου του, ώστε να πάρει ο ζωγράφος-δημιουργός του, τη θέση που του αξίζει ανάμεσα στους πρωτοπόρους της σύγχρονης Κυπριακής Ζωγραφικής. Η περίπτωση του παραγνωρισμένου ζωγράφου Κώστα Στάθη είναι μια πραγματική αποκάλυψη.

Γεννήθηκε το 1913 στο χωριό Ασκάς της Πιτσιλιάς και εκεί έζησε τα παιδικά του χρόνια σε καιρούς δύσκολους και σκληρούς, όπου η φτώχεια αποτελούσε τη μεγαλύτερη μάστιγα των ορεινών χωριών. Όμως ήταν παιδί χαρούμενο που αγαπούσε ιδιαίτερα τις φυσικές ομορφίες του χωριού του και πολλές φορές αποστασιοποιείτο από τους συνομήλικούς του. Περιπλανιόταν στα λιθόστρωτα δρομάκια του χωριού, στα περιβόλια, στις ποταμοσιές, στις απόκρημνες πλαγιές. Αγαπούσε τα

Ο Κώστας Στάθης σε ηλικία 23 χρόνων

δέντρα και τους θάμνους. Μέσα σε αυτή την ατμόσφαιρα μεγάλωσε ο ζωγράφος Κώστας Στάθης, αφομοιώνοντας τον καιρό, το χρώμα, το τοπίο, τις μυρωδιές, το φως και τους ανθρώπους της Πιτσιλιάς, που αγάπησε και έκλεισε στην καρδιά του, στη σκέψη και τον ψυχισμό του.

Μετά την αποφοίτηση του από το Δημοτικό Σχολείο του Ασκά, εγγράφεται στο Παγκύπριο Γυμνάσιο στη Λευκωσία στο οποίο φοιτά από το 1929 μέχρι το 1935.

Από δημοσιεύματα του 1934 και 1935 φαίνεται ότι ο Κώστας Στάθης φανέρωσε το ταλέντο του στη ζωγραφική από τα μαθητικά χρόνια, έχοντας ως καθηγητές τέχνης τον Ανδρέα Θυμόπουλο, τον Ιωάννη Κισσονέργη και τον Αδαμάντιο Διαμαντή, οι οποίοι τον καθοδηγούσαν και τον ενθάρρυναν. Ο ποιητής Τεύκρος Ανθίας έγραψε με την ευκαιρία της διοργάνωσης ατομικής έκθεσης του ζωγράφου για ένα αληθινό ταλέντο και μια καλλιτεχνική ιδιοφυΐα.

Μετά την αποφοίτησή του από το Παγκύπριο Γυμνάσιο, μεταβαίνει το 1936 με υποτροφία στην Αθήνα για σπουδές στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών. Εκεί φοιτούσε και ο δεύτερος εξάδελφος του Τηλέμαχος Κάνθος, 3 χρόνια μεγαλύτερός του, με τον οποίο τον συνέδεε στενή φιλία. Για κάποιο διάστημα φοίτησαν μαζί στο εργαστήριο του χαράκτη Γιάννη Κεφαλληνού. Όσοι τον γνώριζαν στην Αθήνα μιλούσαν για το ανεπανάληπτο ταλέντο του, την εφευρετικότητά του, την ελεύθερη σκέψη του και την πρωτοτυπία του. Αναμείχθηκε με τους καλλιτεχνικούς κύκλους της Αθήνας και έλαβε μέρος σε ομαδικές εκθέσεις.

Το 1941, κατά τη διάρκεια του Βα παγκοσμίου πολέμου, σε συνθήκες κατοχής αναγκάζεται να διακόψει τις σπουδές του, χωρίς να πάρει το πτυχίο του, και να επιστρέψει στην Κύπρο μέσω Κωνσταντινούπολης – Μερσίνας.

Εργάστηκε για λίγο στο Γραφείο Δημοσίων Πληροφοριών σχεδιάζοντας αφίσες και για δυο σχολικές χρονιές ως καθηγητής Τέχνης στο Ινστιτούτο Μελκονιάν στη Λευκωσία. Ο ζωγράφος όμως, άτομο ανήσυχο και δημιουργικό εγκαταλείπει την εκπαίδευση το 1943 και προχωρεί στη δημιουργία ενός πρωτοποριακού υφαντουργείου, έχοντας σχετική πείρα που απέκτησε στην Αθήνα. Το υφαντουργείο στεγάστηκε σ' ένα επιβλητικό νεοκλασικό αρχοντικό σε ύψωμα στους Άγιους Ομολογητές, όπου ο ζωγράφος διατηρούσε επίσης το καλλιτεχνικό του εργαστήριο. Εκτός από τα περίφημα κυπριακά υφαντά, έφτιαχνε κασμήρια, λινά και διακοσμητικά χαλιά με δικά του σχέδια που γίνονταν ανάρπαστα. Παράλληλα συνέχισε να ζωγραφίζει αδιάκοπα. Ορ-

Υφάντρες, 1944 ή 1945, λάδι, 53 x 46 εκ., συλλογή Παύλου Παπαδόπουλου

γανώνει ατομικές εκθέσεις και λαμβάνει μέρος σε ομαδικές. Και ενώ ο ζωγράφος ακολουθούσε μια δυναμική δημιουργική πορεία που υποσχόταν πολλά, άρχισε να μελαγχολεί, να κλείνεται στον εαυτό του, να χάνεται στην κατάθλιψη και την απομόνωση, σκεπτικός και κατηφής διαρκώς.

Τέλη του 1947 κλείνει το υφαντουργείο και η ψυχική του υγεία επιδεινώνεται το 1948. Το 1949 μεταβαίνει στην Αθήνα με τον πατέρα του για θεραπεία. Επιστρέφουν στην Κύπρο τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου χωρίς αξιόλογα αποτελέσματα.

Από το 1950 μέχρι το 1985 αποσύρεται στη γενέτειρά του Ασκά και εκεί συνεχίζει να ζωγραφίζει για 35 χρόνια μέσα στη δίνη της κλονισμένης υγείας του.

Ο Κώστας Στάθης έζησε τα περισσότερα χρόνια της ζωής του στο γενέθλιο χώρο, στο χωριό Ασκάς, που στάθηκε η κυριότερη πηγή έμπνευσής του.

Στο συνολικό έργο του κυριαρχεί το τοπίο και οι άνθρωποι του χωριού του, μα πάνω απ' όλα το ανεξίτηλο φως του.

Η υγεία του σταδιακά από το 1985 χειροτερεύει και το 1987 πεθαίνει από αγγειοκαρδιακά προβλήματα στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας.

**Περιστέρια στην αυλή, λάδι, 31 x 31,5 εκ.,
συλλογή Κώστα Ορφανίδη**

Παπαρούνες, λάδι, 25 x 19 εκ., συλλογή Κώστα Ορφανίδη

Τάφηκε απλά στο κοιμητήριο του χωριού του όπως απλώς παρέμεινε και ο ίδιος σε όλη του τη ζωή αφήνοντας πίσω του ένα πλούσιο έργο.

- Την έρευνα και τη συγγραφή του βιογραφικού κειμένου για τον Κώστα Στάθη έκαναν οι Νικηφόρος Ορφανός, Ευρυδίκη Περικλέους-Παπαδοπούλου και Στάθης Ορφανίδης.

- Την έρευνα, τεχνοκριτική ανάλυση και παρουσίαση του έργου του ζωγράφου έκανε η Δρ Ελένη Νικήτα, η οποία αναφέρει στο βιβλίο:

«Άρχισε να ζωγραφίζει από τα μαθητικά του χρόνια και παρουσίασε για πρώτη φορά έργα του σε ατομική έκθεση στη Λευκωσία το 1936, μια εποχή που πολύ λίγοι καλλιτέχνες ζούσαν και εξέθεταν στην Κύπρο.

Η ζωγραφική του είναι βιωματική και τα θέματά του εμπνευσμένα από το άμεσο οπτικό περιβάλλον του. Τη φύση, ιδιαίτερα της Πιτσιλιάς, τις σκηνές της αγροτικής ζωής, τα αντικείμενα και τους ανθρώπους με τους οποίους είχε άμεση και καθημερινή επαφή.

Μέχρι το 1949 ανέπτυξε μια έντονη καλλιτεχνική ζωή και η παρουσία του στην τότε φτωχή εικαστική κίνηση της Κύπρου ήταν αισθητή και εκτιμήθηκε ιδιαίτερα από την πνευματική ελίτ του τόπου.

Μια ψυχική ασθένεια που του παρουσιάστηκε προς το τέλος της δεκαετίας του '40, τον ανάγκασε να αποσυρθεί στη γενέτειρά του, τον Ασκά, όπου συνέχισε να δημιουργεί μέχρι το τέλος της ζωής του.

Η ασθένεια του επηρέασε καθοριστικά την ομαλή εξέλιξη της καλλιτεχνικής του πορείας, το ύφος και τον ψυχισμό των έργων του. Τα παλαιότερα έργα του, πριν την επιδείνωση της υγείας του, είναι πιο ρεαλιστικά και πιο κοντά στα διδάγματα της Σχολής Καλών Τεχνών. Αντίθετα, όσο προχωρούμε στο χρόνο, η εικαστική του γλώσσα αποδεσμεύεται από τη διδασκαλία της Σχολής και οδηγείται σε εντελώς προσωπικούς δρόμους, εκφράζοντας συγκινήσεις και ψυχικές καταστάσεις.

Η γραφή του γίνεται πιο χειρονομακή πιο άμεση, πιο αυθόρμητη, πιο αφαιρετική, το χέρι του οδηγείται περισσότερο από το συναίσθημα και λιγότερο από το μυαλό. Απλοποιεί τις μορφές, σχηματοποιεί και δεν στέκει στις περιγραφικές λεπτομέρειες και στα διακοσμητικά ή παραπληρωματικά στοιχεία. Οι μορφές γίνονται όλο και περισσότερο αρχετυπικές, το κέντρο βάρους μεταφέρεται από το εξωτερικό στο εσωτερικό, από την εκτύπωση στην έκφραση.

Ο ρόλος του χρώματος αναβαθμίζεται σε αυτόνομη μορφική και εκφραστική αξία. Με το χρώμα

Τοπίο με τραπέζι και βουνοκορφές, λάδι, 34,5 x 49 εκ., συλλογή Κώστα Ορφανίδη

δομεί, δίνει όγκους, προοπτική, φωτίζει και συνθέτει τους πίνακές του. Στη μακρά καλλιτεχνική του πορεία, ο Κώστας Στάθης συναντά μεταϊμπρεσιονιστικά κινήματα, εκφράζεται με εξπρεσιονιστικούς τύπους και καταφεύγει στην αμεσότητα και απλοϊκότητα της παιδικής τέχνης για να αποδώσει την αλήθεια (τη δική του και του κόσμου). Το μεγάλο ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο ακολουθεί συνειδητά συγκεκριμένα εικαστικά ρεύματα ή αν φθάνει σε πρωτοποριακές αναζητήσεις από ένα δικό του δρόμο, καθοδηγούμενος από ένα δυνατό ένστικτο, από μια πιεστική ανάγκη έκφρασης, αποδεσμευμένη από τους αυτοπεριορισμούς συμβατικών καλλιτεχνικών κανόνων. Προφανώς στην περίπτωση του Κώστα Στάθη συνέβηκε το δεύτερο. Σ' αυτό συνηγορεί και η απουσία στιλιστικής εξέλιξης, ως αποτέλεσμα και αυτό της έλλειψης διαλόγου με τα διάφορα εικαστικά ρεύματα, απότοκο της φυσικής και πνευματικής απομόνωσης στην οποία τον καταδίκασε η ασθένειά του. Μια ασθένεια που του έκλεψε γνώση, που του χάρισε όμως ελευθερία, αμεσότητα και αλήθεια.

Η ζωγραφική του Κώστα Στάθη είναι μια έκφραση υπαρξιακή, μια προβολή των δονήσεων της ψυχής, μια ταύτιση του εγώ με τον κόσμο. Σ' αυτό, και

Ο πλανοδιοπώλης, λάδι, 28,5 x 43,5 εκ., συλλογή Κώστα Ορφανίδη

έχοντας βέβαια υπόψη τα διαφορετικά μεγέθη των καλλιτεχνών, η περίπτωση του Κώστα Στάθη θα μπορούσε να συγκριθεί με την περίπτωση του Γιανούλη Χαλεπά και του Βίνσεντ Βαν Γκοχ. Και στις τρεις περιπτώσεις μιλάμε για τη γλώσσα της ψυχής». ■